

ובחרת בחיים

גליון שבועי במשנת מרן האור החיים הק' זיע"א

באור החיים תולדות רבנו הק'

פניני אור החיים

פרק ראשון: תחייתה של יהדות מרוקו יהודי מרוקו

מסורות שונות מוצאות קשרים יהודיים קדומים למרוקו. יש הטוענים כי יואב בן צרויה רדף אחרי אויביו עד מרוקו, והיו שאף סיפרו כי יהושע בן נון הגיע עד אליה. אבל יישוב יהודי מסודר התחיל בה עוד בסוף ימי בית המקדש השני, ואולי אף קודם לכן, בעת גירוש עשרת השבטים. אחרי חורבן הבית השני נוספו עליהם יהודים רבים שגלו מעירם ומארצם והגיעו אליה כשבויים או כנמלטים מחרב אויב. אבל עוד שנים רבות חלפו עד שקהילות ארץ המערב זקפו ראשן והפכו לקהילות מסודרות.

ימי הבראשית של הממלכה העצמאית במרוקו תחת שלטונו של אידריס הראשון, הם גם ימי הבראשית של הקהילות היהודיות המסודרות במרוקו. אבל הפריחה הגדולה הגיעה בימי בנו, אידריס השני וגם בימיהם של יורשיו אחריו. היהודים היו בני חסותו של האימאם תמורת סכום הגון של מס הגולגולת המוסלמי "ג'יזיה", אותו אולצו מי שאינם מוסלמים לשלם בכל רחבי העולם המוסלמי. תמורת מס זה ניתנה להם הזכות להתיישב ברוב הערים החדשות. אידריס השני פתח בפניה היהודים את בירתו פאס, שבדורות שלאחריו, לפני אלף שנים, היתה יהודית ברובה.

החיים תחת שלטונם של בני שושלת האידריסים, עברו על היהודים בשקט יחסי שהביא בכנפיו פריחה רוחנית גדולה במרוקו.

גדולי חכמי הדקדוק בלשון הקודש נמנו על בני ארץ המערב, כמו רבי יהודה בן קורייש, רבי דונש הלוי בן לָבֶרֶט ורבי יהודה אבן חיוג'.

בימים ההם נרקמו קשרים הדוקים בין מרוקו וארצות נוספות בצפון אפריקה, ובין מרכזי תורה בארצות אחרות ובפרט המרכז הגדול שבבבל. שאלות הורצו ממרוקו אל גאונים בכל ואי אלו מתשובות הגאונים לשאלות חכמי מרוקו שרדו עד לימינו. כמו למשל תשובות רב סעדיה גאון מימי שבתו במצרים ומימי עמידתו בראש ישיבת סורא, תשובות רב האי גאון לתלמסאן וסיג'ילמאסה, ועוד. צפון אפריקה היה האזור שעמד בקשר ההדוק ביותר עם גאונים בכל, יותר מכל קהילה אחרת בעולם. גם עם רבי חסדאי אבן שפרוט ורבי שמואל הגנידי, גדולי ספרד שמעברו השני של מיצר גיברלטר, עמדו יהודי מרוקו בקשר הדוק.

בשלהי תקופת האידריסים זהרה במרוקו דמותו של רבן של כל בני הגולה, תלמיד הגאונים וראשון הראשונים, רבינו יצחק אל-פאסי, הרי"ף זי"ע שכוונה על שם עירו, פאס.

תנודות שלטוניות: פריחה וחורבן

לפי שמרוקו ארץ של שבטים וחמולות היא, סבלה כמה וכמה פעמים במהלך ההיסטוריה מהפיקות ותמורות שלטוניות שהגיעו על פי הרוב מאחד השבטים שהתקומם, נלחם, תפס את השלטון לידי אחרי מלחמות ממושכות, ושושלתו שלטה בה ממושכות עד המרד הבא וחוזר חלילה. תקופות מסוימות לא היה שלטון מרכזי במרוקו והארץ התפצלה בין שלטונם של שבטים וחמולות. יחד עם חילופי השלטון השתנה כמובן מתקופה לתקופה גם מצב היהודים במרוקו.

אחרי למעלה ממאתיים שנות שלטון הלכה אחיזתם של האידריסים במושכות המלוכה והתרופפה. שבטים ברבריים, בעיקר מדרומה של מרוקו, התקוממו כנגד השלטון המרכזי וגרמו לכשבעים שנה של תהוה ובהוה שלטוני. שהביא לכך היהודים סבלו רבות שכן לא נהנו אז מחסותו והגנתו של המלך. רק אחרי כשבעים שנה תפסה את מוסרות המלוכה שושלת חדשה שייצבה את השלטון במרוקו.

למה? כי כך ציוה ה'

ויגברו המים על הארץ.

אחרי שנימח כל היקום במי המבול, אומרת התורה 'ויגברו המים על הארץ'.

כל היקום נימח. חוץ מנח והנמצאים איתו בתיבה, כולם מתו. אז מדוע המשיכו המים להתגבר?

אומר האור החיים הקדוש:

כי המים היו עסוקים במצותם אשר גזר עליהם ה'!

ה' אמר להם להתגבר, הם ממשיכים להתגבר. המים לא עושים חשבונות. הם לא אומרים 'הרי סיבת התגברות המים היא כדי לכלות את הרשעים, אז למה להמשיך אחרי שהם מתו'.

אין למים לדרוש דרשות, אומר האור החיים הקדוש. הם עשו כפי שנצטוו, בלי להבין, בלי להבין את הסיבה. עשו כאשר ציוה ה'.

רק כאשר ציווה ה' למים שינוחו ולא יתגברו עוד, אז נחו המים.

כח המחילה

כי מלאה הארץ חמס מפניהם.

האור החיים הקדוש מקשה קושיה עצומה.

יש כמה פירושים בחז"ל, מה הכוונה 'חמס'. אחד מהפירושים הוא 'גזל'. דור המבול היו גזלנים, גזלו וחמסו אחד מהשני, ולכן הענישם ה', וכילה אותם במי המבול.

שואל האור החיים הקדוש, אם העוון שלהם היה גזל, הרי הייתה להם דרך להינצל, פשוט למחול אחד לשני! כל אחד יאמר בפה מלא שהוא מוחל לכולם על מה שגזלו אותו, וכשאין עבירה אין עונש...

למה הם מתו? מדוע הם לא עשו האת הדבר הפשוט הזה, למחול אחד לשני ולהינצל?

מספר מהלכים אומר האור החיים הקדוש, אך מפעים לראות את אחת האפשרויות שהוא מעלה.

'ואולי כי ה' לא רצה לגלות סוד זה אלא לנח ולא לבני דורו', ומדוע לא רצה ה' לגלות להם 'כי הקב"ה היה יודע שלא יחושו על הדבר'.

ה' ידע שגם אם הוא יאמר להם הם לא יתייחסו לדברים, לכן הוא לא

'כולם עושים כך' זה לא תירוץ

'אלה תולדות נח - נח איש צדיק תמים היה בדורותיו'.

גם בדורות שלפני נח היו כאלו שהתנהגו כראוי והיו צדיקים במעשיהם, אבל לנח הייתה מעלה יתירה וייחודית רק לו.

לנח לא היה ממי ללמוד! כולם היו רשעים!

אדם שחי בחברת אנשים שמעשיהם רעים, הוא בבעיה גדולה. אין לו ממי ללמוד, והוא גם צריך להתעצם בכל הכח לא להיגרר אחריהם.

גם אם היה רוצה נח לעבור לעיר אחרת או למדינה רחוקה, לא היה הדבר עוזר לו. כולם היו רשעים.

אומר האור החיים הקדוש: אלה תולדות נח - נח!

התורה מדגישה כי המעלה של נח הייתה שהוא היה לבדו. בודד בין רעים. לבדו בין רשעים. הארץ התמלאה חמס, והוא צועד לבדו בדרכו הטובה.

אלה תולדות נח, נח!

לפנים משורת הדין

נח איש צדיק תמים היה בדורותיו'.

'צדיק' נקרא מי שעושה את רצון ה', מצוות ומעשים טובים.

אך מה ההגדרה של 'תמים'.

תמים הוא סוג של שלמות. האור החיים הקדוש מביא את דברי חז"ל במסכת חולין, שם מפרש רש"י את ההגדרה 'תמים בדרכיו' שהכוונה למי שהוא 'עניו ושפל רוח'.

אומר האור החיים הקדוש, נח נהג בענוה ובשפלות רוח גם עם בני דורו הרשעים.

הוא לא היה מחויב לנהוג כך. אנחנו יודעים את דברי דוד המלך בתהילים 'עם עיקש תתפתל'. אדם שהולך בעקמימות, ראוי שגם איתו ילכו בעקמימות.

ולמרות זאת לא נהג כך נח הצדיק עם בני דורו. הם היו רשעים, והוא התנהג איתם לפנים משורת הדין, בענוה ושפלות רוח.

לא רק צדיק הוא היה, אלא גם 'תמים', שלם במידותיו הטובות.

ספיר ויהלום פניני מוסר ויראת שמים בפרשה

תמים בדרכיו

העניים, אלא שאתה הוא העני היחיד שאינו מקבץ כספי צדקה. אין זאת אלא לפי שנוה לך שאחרים יעבדו במקומו, הם אלה שיאספו את הכסף, ואתה תבוא ותגנוב מהם.

בשפה רכה ביקש רבי אביש לפייס את העני הכועס והזועם ולהסיר מעליו את החשד, אולם לא זו בלבד שדבריו לא הועילו כלום אלא שהם גם ליבו את האש עוד יותר. העני לא יכול היה לשלוט בעצמו והחל להכות את רבי אביש במכות נאמנות. עם מקל ההליכה שלו חבט בו העני והכה אותו ללא רחם.

כששאר העניים שהתגודדו מסביבם ראו כי חשדו של העני ברבי אביש הגיע לפסים אלימים ולמכות של ממש, הם החליטו להתערב. כמה מהם נעמדו כחומה חוצצת בין העני לבין המוכה, ואמרו לו כי כל עוד שלא יביא הוכחות ברורות לאשמתו של רבי אביש, אין לו רשות להכותו. חשדות בעלמא אינם מצדיקים הכאה אלימה שכזאת.

מחוסר ברירה נאלץ העני המתוסכל לעזוב את רבי אביש לנפשו, ואילו הוא מצידו החליט כי מהראוי שיסיים את גלותו זו ויחזור לעירו פרנקפורט. בשקט אסף את מיטלטליו המעטים ויצא מההקדש.

לא חלף זמן רב עד שהעני דגן נחשף למראה עיניו --- לו להלם מוחלט, הוא לא האמין למראה עיניו ---

היה זה כעבור מספר חדשים והעני שהיה רגיל להסתובב ממדינה למדינה ומעיר לעיר הגיע לפרנקפורט. בשבת קודש הוזמן לאלוהי על שולחנו של אחד מנדיבי העיר. שהזמין אותו לבוא יחד עימו אחר הסעודה אל בית המדרש הגדול של העיר, כיון שרבי העיר עומד לשאת מדברותיו לפני הציבור. המארח הסביר לעני האורח כי מלבד שרבי העיר הוא גאון עצום הנה הוא גם איש צדיק, פועל ישועות ומחולל מופתים, ואף מטיב לדרוש במלי מעלייתא השווים לכל נפש. איש עניו ותמים הוא מאוד, ודבריו אותם הוא אומר בליל שבת מתאימים לכל השומעים וכולם מתענגים בשמיעתם.

העני, שהייתה בו לחלוות של תורה, החליט לנצל את ההזדמנות וללכת יחד עם מארחו לדרשה. ראשית, הוא חשב לעצמו, לא זיק לי לשמוע מעט דברי תורה מפיו מפי המרגליות של הרב. אך עוד יותר מכך, אם כוחו של הרב גדול, בישועות ובנחמות, שמה כדאי שאבקש ממנו ברכה עבורי ועבור משפחתי; אבקש ממנו כי אוכה בקרוב להוליך את בתי לחופה.

בית המדרש היה מלא מלא מפה אל פה. גם התלמידי חכמים והאנשים התורניים שבקרב בני העיר, וגם בעלי הבתים היותר פשוטים, לא הרשו לעצמם שלא להשתתף בדרשתו של הרב. לאחר כמה דקות הושלך הס, ורבי העיר, רבי אביש, עשה את דרכו בענווה ובשפלות אל עבר הבימה, מעליה פתח בדרשה.

העני הסתכל אל עבר הרב הדרוש ותחילה לא הבין את אשר הוא רואה. ללא ספק מכיר הוא את הרב מהיכן שהוא, אלא שלא ידע מהיכן.

לאחר מספר דקות הכתה בו ההבנה המצמררת: אוי... הרי זה הוא אותו עני שהיה יחד עימו בהקדש... זה הוא העני שהוא חשד אותו בגניבה... זה הוא העני שהוא היכה על חשדו זה...

הוא הביט ברכ הדרוש שוב ושוב, והגיע למסקנה המתבקשת: פגעתי וביישתי את רב העיר הקדוש והנערץ, ואף הכיתי אותו על לא עוול בכפו.

ההחלטה גמלה בליבו, ברגע שהרבי יסיים את הדרשה ויירד מהבימה, הוא יחלוץ את מנעליו ויגש לקבל מהרב 'נויפה' ולבקש ממנו שיסלח וימחל לו על כל מה שעשה לו. כך אכן היה: הרב סיים את הדרשה

הפתחים לאסוף כסף. את שעות היום היה הוא עושה באחד מבתי הכנסת הפחות הומים של העיר, שם איש לא היה עוקב אחריו ומביט על מעשיו. יכול היה לשקוד על תלמודו במשך שעות ארוכות ללא כל מפריע.

מפעם לפעם היו העניים שואלים את רבי אביש: מפני מה אין הוא יוצא יחד עימם לקבץ נדבות? אולם הוא היה מתחמק מלענות להם על כך. מה גם שרבי אביש לא היה מצוי עמיהם במשך זמן רב, שכן עול העיר פרנקפורט היה מונח על שכמו. יכול היה להרשות לעצמו להיעדר במשך שבוע או עשרה ימים, אך לא יותר מכך.

היה זה באחד הלילות כשרבי אביש הגיע ללון בבית ההקדש, במשכב העלוב שהקצו עבורו. השעה כבר הייתה מאוחרת, והעניים הרבים כבר ישנו את שנתם בטוב ובנעימים. הסבל הקשה של חייהם היה ניכר על פניהם, אך באותם שעות ספורות של שינה בה היו אוספים כוחות להמשך חייהם, היו הם נראים כרגועים יותר.

בשעת בוקר מוקדמת התעוררו כל לני ההקדש לקול צווחות רמות של אחד העניים. קטטות ומריבות בבית ההקדש היו מעשים שבכל יום. מרי הנפש היו מוצאים עילות וסיבות להתקוטט ולשפוף את מרירותם על כל הסובבים, אלא שהפעם היה זה שונה מכולם: גם השעה המוקדמת וגם סיבת הצעקות.

אותו עני שהעיר את באי ההקדש צעק מרה על הגניבה שהייתה מנת חלקו. הנה זה תקופה ארוכה שהוא מקבץ פרוטה לפרוטה כדי שיהא בידו לחתן את בתו היחידה. הוא השאיר אותה גלמודה בבית, בעודו יוצא לשוט על פני הארץ לאסוף עבורה כסף לנדוניה ולכל צרכי החתונה, בכדי שתוכל להקים בית בישראל.

את כל הכסף שאסף, שעלה לחשבון גדול, שמר העני בתוך נרתיק בד מיוחד אותו היה תולה על צווארו ולא עזב אותו לרגע. כשהמטבעות היו מצלצלים על גופו ידע העני כי יגיעו ועמלו לא לשווא הוא. עוד יבואו ימים טובים, ועם הכסף שאסף הוא יוליך את בתו לחופה בשעה טובה ומוצלחת.

באותו לילה ישן העני שינה עמוקה במיוחד, וכשהתעורר בבהלה - הרגיש כי דבר מה אינו כשורה. תוך רגע הצטללה עליו דעתו והוא הבין: נרתיק הבד נעלם. באמצע שנתו העמוקה הגיע מאן דהוא ותחנן בסכין את החבל בו נקשר הארנק, שלף אותו בשקט מוחלט והעלים אותו.

לא ידע העני כיצד לנתב את תסכולו העצום על אובדן חדשי העבודה הארוכים וחישף 'שעיר לעזאזל' כדי לללות בו את כעסו העצום. העני הסתכל אנה ואנה ולא ידע את מי הוא יכול להאשים בגניבת הארנק. עד שלפתע נצנצה בו ההבנה: העני הזה, הישן במזרן שלידו, זה שאינו אוסף כספים בעצמו, הוא זה שכפי הנראה גנב את הארנק. לשם מה עליו לעבוד ולאסוף כסף, כשיכול הוא בשתי דקות לבזוז את חילם של אחרים. בוודאי הוא זה הגנב!

באותו רגע החל העני לצעוק ולצווח על רבי אביש ולהאשים אותו בגניבת הארנק. תחילה לא הבין רבי אביש מה חפצו של העני ממנו, עד שהעני אמר לו במפורש: אתה הוא זה שישנת במזרן לידי וגנבת ממני את הארנק; עקבת אחרי בימים האחרונים כדי לראות היכן אני מטמין את כספי, והלילה ניצלת את ההזדמנות ושלפת את נרתיק הכסף.

כשרבי אביש ניסה להתנצל ולומר כי חס וחלילה ולא יעלה על הדעת שהוא יעשה כדבר הרע הזה, הוציא העני את היראיה: לטענתו: הלאו עני אתה ככל

אַלֶּה תוֹלַדֶּת נָח נָח אִישׁ צָדִיק תָּמִים הָיָה בְּדַרְתּוֹ אֶת הָאֱלֹהִים הַתְּהֵלֵךְ נָח (ו, ט).

התורה הקדושה מעטרת את נח בתואר 'איש צדיק תמים'. 'צדיק' נקרא מי שעושה את רצון ה', מקיים מצוות ומעשים טובים. אך מהי ההגדרה של 'תמים'?

המילה 'תמים' היא הגדרה של שלימות, כמו שאומרים על בהמה שאין בה כל מום - 'תם'. שלימות זו התבארה על ידי רבינו האור החיים הקדוש זיע"א, על פי דברי חז"ל במסכת עבודה זרה (ו, א), שם פירשה הגמרא את הנאמר על נח 'צדיק תמים': 'צדיק' במעשיו 'תמים' בדרכיו. ופירש רש"י כי 'תמים' בדרכיו: הכוונה שהיה עניו ושפל רוח.

מסביר האור החיים הקדוש, שנח נהג בענוה ושפלות רוח גם עם בני דורו הרשעים, אף שמן הדין לא היה מחוייב לנהוג כך, שכן יודעים אנו את דברי דוד המלך בתהלים (יח כו) 'עם עיקש תתפתל', אדם שהולך בעקמימות, ראוי שגם איתו ילכו בעקמימות. למרות זאת לא נהג כך נח הצדיק עם בני דורו. הם היו רשעים, והוא לפנים משורת הדין, התנהג איתם בענוה ובשפלות רוח.

כי לא רק צדיק הוא היה, אלא גם 'תמים', שלם במידותיו הטובות.

הרב שנחשד

בכל הזדמנות שהיה הרב הקדוש החידושי הר"ם מגור זיע"א משוחח על מעלת התמימות, ועד כמה ראוי לדבוק במדה נעלה זו, היה נוהג להזכיר את דמותו הגדולה של הגאון הקדוש רבי אברהם אביש מפרנקפורט זיע"א, שהיה צדיק תמים באופן מפליא ביותר, ורגיל היה לספר את המעשה הבא על תמימותו המזוקקת והמיומחדת.

רבי אביש כיהן כרב ואב"ד קהילת פרנקפורט דמיין המעטירה, שבימים ההם הייתה עיר ואם בישראל. הוא היה יושב על גפי מרומי קרת, ברומו של עולם התורה וההלכה. קהילת פרנקפורט העשירה הקציבה עבורו סכום נאה ומכובד כמשכורת חודשית, ואף התקניה עבורו דירה מכובדת בה יהא ביתו נאה קודש. מאומה לא היה חסר לרבי אביש ביושבו על התורה ועל העבודה בקהילת קודש זו.

אלא שנים זאת, היה רבי אביש מבקש מפעם לפעם לסגף את עצמו, לבטס את גופו ולייסרו, ולשם כך היה יוצא מפעם לפעם למסע של גלות במקומות שונים מכירים אותו ואין יודעים מאיתו. במסעות גלות אלו לא היה רבי אביש לבוש בבגדי הרבנות המפוארים שהיה לבוש בפרנקפורט, כי אם במלבושים פחותים, בלויים וממורטטים. לראשו היה חובש כובע דל ופשוט, כמנהגם של המוני העם. על גופו כמין מעיל עבה ודחוי, שכמותו היו לובשים פועלי הדחק. ולרגליו מגפיים כבדים ומגושמים.

נראה היה רבי אביש כאחד העניים המובהקים, וכך אכן היה מתנהג. ברוב ככל הערים בהם התקיימה קהילה יהודית מבוססת, היו בני הקהילה דואגים לצרכי העניים ומתקנים עבורם 'הקדש' מיוחד בו היו יכולים לקבל מקום ללון, ואף בית תמחוי שסיפק ארוחות פשוטות ומשביעות לכל דכפין. העניים הרבים שהיו מתרועעים בין הערים היו מוצאים מנוח לכף רגלם ב'הקדש' וסועדים את ליבם בבית התמחוי, כשבמשך שעות היום היו מחזורים על הפתחים ואוספים צדקה אצל נדיבי העם.

רבי אביש עצמו היה נוהג כמנהגם של כל העניים, אם כי בדבר אחד היה שונה מהם: אם את צרכיו המועטים באכילה ושינה היה מקבל בהקדש ובבית התמחוי, ככל העניים, הרי שהוא לא היה מחזר על

פניני אור החיים

המשך מעמוד א'

אמר לנח לומר להם.

הייתה להם אפשרות זמינה להינצל מהמבול, גם אחרי העבירות הגדולות שלהם, אם רק היו מבקשים מחילה ומוחלים זה לזה. כוחה של מחילה.

תן לו משלך

'ירח ה' את ריח הניחוח, ויאמר ה' אל לבו לא אוסיף עוד לקלל את האדמה וגו'.

דבר גדול מודיעה כאן התורה, במאר לנו האור החיים הקדוש: נח הקריב על המזבח בעלי חיים. מאיפה היו לו אותם?

הרי ה' ברא את העולם ואת כל בעלי החיים. גם את בעלי החיים שנח הקריב, ה' ברא. אז איזו משמעות יש להקריבה? מה הוא נתן לה?

אומר האור החיים הקדוש, זה החידוש, שלמרות שהקרבנות הם גם של ה', בכל זאת התרצה ה' לנח וקבל את קרבנו ברצון. עד כדי כך עלה הדבר לרצון, שה' נתן לנח הבטחה שהוא כלל לא ביקש, ואמר לו 'לא אוסיף עוד לקלל את האדמה'. 'כי ממך הכל - ומידך נתנו לך'.

בזכות מעשיו

'כל רמש אשר הוא חי, לכם יהיה לאוכלה'.

לאדם הראשון לא הותר לאכול בשר, רק פירות וירקות. כאן, לאחר המבול, התיר ה' לנח את אכילת הבשר.

מדוע קיבל נח רשות לאכול בשר מה שלא הותר לאדם הראשון.

אומר האור החיים הקדוש, נח זכה לכך בזכות מעשיו.

א. כי בזכותו נשאר העולם להתקיים, אם לא נח הצדיק, היו כולם מתים במבול.

ב. נח טרח ועמל עם בעלי החיים בתיבה. לכל בעל חי נתן את האוכל המתאים לו, בשעה שהוא צריך לאכול וכו'. כעת קויים בו 'גידע כפיך כי תאכל'.

ג. כי נח, באמצעות הקרבנות שהקריב, גרם שה' יבטיח שלא יהיה עוד מבול. הרי אומר, בזכותו ממשיך העולם הלאה ולא יהיה עוד מבול, אם כן מגיע לו לזכות בפרי מעשיו.

במעשיו הטובים מתקיימים בעלי החיים - הוא זכה בהם!

ממעי אמו בלידתו, יש בו יצר הרע, שהוא מושכו ומנווטו לעשות מעשים רעים, זאת בשעה שאין בו עדיין דעת למאוס ברע ולבחור בטוב. ולכן גם כאשר האדם גדל, וכבר יש בו דעת, אותו הרע שנדבק בו מנערותו כבר הפך אצלו לטבע, והוא כאנוס לנהוג כהרגלו, והרי הוא דומה בכך ל'שור האיצטדין' שהורגל לנהוג.

אמנם מסיים האור החיים, שעם כל לימוד הזכות שבכך, עדיין ענוש ייענש אדם שאינו שומע בקול ה' וממרה את פיו, ואין להשוותו לגמרי לשור המלומד לנהוג. וזאת משום שלאדם יש יתרון על הבהמה, שיכול הוא בהגיעו לכלל דעת, למאוס ברע ולבחור בטוב, אף שכבר הורגל ברע. ובידו לגבור על יצרו הרע המוטבע בו מנערותו, להשתחרר מההרגלים הרעים ולהכניע את היצר.

אין רפואה אחרת

מוסיף על כך רבינו במקום אחר (ויקרא ל, לו), ומביא את דרשת חז"ל (סנהדרין מג, ב) בפסוק בתהלים (ג, כג) 'זבח תודה יכבדנני', 'זה הזבח יצרו'. הרי שביד האדם לזכות ולהכניע לגמרי את יצרו הרע. ומבאר רבינו כיצד יכול האדם לעשות זאת, מהו הדבר שעמו יכול הוא להתייבב מול יצרו הרע ולהכניעו?

'ואין מציאות להשגה זו זולת באמצעות התורה' - התורה היא זו שבאמצעותה יכול האדם לזכות את יצרו. וכדברי חז"ל (קדושין ל, ב): 'אם פגע בך מנוול זה משכהו לבית המדרש', וכן אמרו (שם): 'אמר הקדוש ברוך הוא, בראתי לכם יצר הרע בראתי לו תבלין שהיא התורה'.

רבינו הרמח"ל זע"א אף הוא עומד על נקודה זו בספרו 'מסילת ישרים' (פרק ה), וכותב שפשוט הדבר שכיין שהבורא יתברך לא ברא למכת היצר אלא רפואה זו של התורה, איז אי אפשר בשום אופן שיתרפא האדם מזאת המכה בלתי זאת הרפואה. ומי שיחשוב שיוכל להינצל בלי התורה, אינו אלא טועה, ויראה טעותו לבסוף כשימות בחטאו.

ומוסיף לבאר, כי באמת היצר הרע חזק הוא באדם מאוד, ומבלי ידיעתו של האדם הולך הוא ומתגבר בו ושוטל עליו. ואם יעשה כל התחבולות שבעולם ולא יקח את התרופה שנבראה לו שהיא התורה, לא ידע ולא ירגיש בהתגברות חליו אלא כשימות בחטאו ותאבד נשמתו.

ולהבנת הענין, ממשיך זאת הרמח"ל לחולה שדרש ברופאים שימצאו מזון ותרופה לחליו, והרופאים אכן אבחנו את חליו ורשמו לו מרשם של תרופה מסוימת שתוכל בעזרת ה' לרפאותו. אך הוא, מבלי שיהיה לו שום ידע בעניני רפואה, החליט על דעת עצמו לקחת תרופה שונה מזו שרשמו לו. כמובן, שהוא לא נרפא מחליו, ולא זו בלבד אלא שחליו אף הכביד יותר.

והנמשל לגבי חולי היצר הרע, שהלא אין מי שמכיר את אופי היצר הרע ואת הכוח המוטבע בו כמו הבורא שבראו, והוא מזהיר ואומר לנו שהתרופה שבכוחה לרפא ממנו היא התורה. על כן מיהו השוטה שיניח את התרופה הזו בצד ויבחר לעצמו תרופה אחרת? הלא ודאי ימשיך לשקוע בחושך החומריות מדריגה אחר מדריגה, והוא אף לא יקלוט את מצבו העגום עד שימצא את עצמו שקוע כל כולו ברע, ויהיה רחוק מן האמת מרחק כה גדול שאפילו הרהורי חרטה לא יעלו על לבו לבקש את האמת.

אולם החכם משתמש במרשם הנכון שרשם הבורא יתברך, שהוא עסק התורה. וכך על ידי שהוא לומד מהו רצון ה' בכל דבר וענין, הוא מתעורר להתרחק מן הרע ולבקש את האמת, והוא ניצל מצפוני היצר הרע.

גם הגאון הקדוש רבי יעקב אביחצירא זע"א בעל 'אביר יעקב', מוצא רמז לכך בפסוק שבהמשך הפרשה (י, ב): 'בְּנֵי יִשְׂרָאֵל יָקָרוּ וּמְגֻזָּה וְיָדָיו יִנְּוּ וְתִבְלָם מִשֶּׁשֶׁת וְתִירָס', באומרו שהכוונה כאן על לימוד התורה, ויתפרש הפסוק כך: 'בני ישראל - תולדות היצר הטוב, 'גומר' - לגמור וללמוד תורה, ועל זה סיים הפסוק 'ותבל ומשך ותירס', שבכך נרמז מה שאמרו רבותינו זכרונם לברכה (קדושין ל): שהתורה היא תבלין ליצר הרע, ואמרו גם כן 'אם פגע בך מנוול זה משכהו לבית המדרש'. וזהו 'ותובל' - התורה שאדם לומד היא תבלין ליצר הרע, שאם פגע באדם 'משכהו לבית המדרש, מקום שבעלי תריסין עומדים, וזהו 'ומשך ותירס'.

(מאוצרותיו ושיחותיו של הגאון רבי מנחם מנדל פומרנץ שליט"א)

והחל לעשות את דרכו אל מחוץ לבית המדרש, שם המתין לו העני חלוץ נעליים.

כשהעני ניגש אל רבי אביש מיד זיהה אותו הרב ונרתע לאחוריו בבהלה רבה, בתמימותו הרבה חשב הרב כי העני עומד על שלו כי הוא זה שגנב ממנו את הארנק, והוא מגיע גם כעת לבזותו ולהכותו על ארנקו הגנוב. הרב מיד ניגש אל העני והתחיל להתנצל בקול: האמן לי שלא גנבתי לך את הארנק! חלילה לי מלעשות איסור תורה שכזה...

מרום כבודו ברבנות עיר כה גדולה וחשובה, ובסיום דרשתו שנשמעה בשקיקה על ידי תלמידיו ושומעי לקחו הרבים, לא עלה על קצה דעתו של ר' אביש להתנשא על העני ולהעמידו על מקומו. ומאחר שברוב תמימותו היה סבור שהעני בא שוב לגעור בו, החל לפייסו ולדבר על לבו שאין ידו במעל, ולהתחנן על נפשו שיניח לו...

רק כשהתחיל העני לבכות וליילל על העוון הנורא שנכשל בו, הבין ר' אביש שהעני לא בא להכותו ולבזותו, אדרבה הוא בא להתנצל על חשד השווא שתלה בו ועל השפטים שעשה בו. או אז אורו פניו של ר' אביש על שנוקה מן החשד, והחל להרגיעו: "ישר כוחכם שאין אתם חושדים בי, בודאי שאני מוחל וסולח על הכל. ואי"ה בימים הקרובים שעדיין תהיו כאן בפרנקפורט אף אסייע בידכם לאסוף כספי צדקה כדי שתוכלו להוליך את בתכם לחופה, ועוד תזכו לראות ממנה דורות ישרים מבורכים.

כוחה של מחילה

כיון שעסקנו בענין מחילה וסליחה בין אדם לחבירו, מן הראוי לציין לדברי רבינו האור החיים הקדוש זיע"א על הפסוק 'כי מלאה הארץ חמס מפניהם'.

'חמס' פירושו גזל, דור המבול גזלו וחטמו אחד מהשני, ולכן הענישים ה', וכליה אותם במי המבול. וכפי שאומרים חז"ל (סנהדרין קח, ג), שדור המבול עברו על הכל, ולא נחתם עליהם גור דינם עד שפשטו ידיהם בגזל, שנאמר 'כי מלאה הארץ חמס מפניהם והנני משחיתם את הארץ'.

שואל האור החיים הקדוש, אם העוון שלהם היה גזל, הרי הייתה להם דרך להינצל, פשוט למחול אחד לשני! כל אחד יאמר בפה מלא שהוא מוחל לכולם על מה שגזלו אותו, וכשאין עבירה אין עונש...

למה הם מתו? מדוע הם לא עשו את הדבר הפשוט הזה, למחול אחד לשני ולהינצל?

כדי ליישב זאת אומר האור החיים הקדוש מספר מהלכים, אך מפעים לראות את אחת האפשרויות שהוא מעלה.

'ואולי כי ה' לא רצה לגלות סוד זה אלא לנח ולא לבני דורו, ה' לא רצה לגלות לאנשי דור המבול שעומדים הם להיענש על עוון הגזל שבידם, ושיכולים הם למנוע זאת בבקשת מחילה וסליחה זה מזה. ומדוע לא רצה ה' לגלות להם, 'כי הקב"ה היה יודע שלא יחושו על הדבר'. ה' ידע שגם אם הוא יאמר להם להתפייס זה עם זה, הם לא יתייחסו לדברים ולא יתפייסו, לכן הוא לא אמר לנח לומר להם זאת.

הייתה להם אפשרות זמינה להינצל מהמבול, גם אחרי העבירות הגדולות שעשו, אילו רק היו מבקשים מחילה ומתפייסים זה עם זה, אך הם לא חפצו בכך.

הרי לנו כמה גדול כוחה של סליחה ומחילה, ואיך שבני אדם עלולים ברוב כסלותם להימנע מלעשות פעולה פשוטה זאת, ולאבד בכך את כל עולמם.

תורה תבלין

ויאמר ה' אל לבו לא אסף לקלל עוד את האדמה בעבור האדם כי יצר לב האדם רע מנעריו (ח, כא).

פסוק זה, הנאמר כנימוק והכלה מסוימת לנטייתו הטבעית של האדם לחטא, מבואר על ידי רבינו האור החיים הקדוש זיע"א כך:

חז"ל אומרים במסכת בבא קמא (לט, א) לגבי חיובי שור הנוגח, שישור האיצטדין - שור שאילפו אותו לנהוג למטרת משחקי שוורים, אם הוא נוגח ומזיק אין לחייבו על כך, כי מאחר ואילפוהו לנהוג כך הרי זה אצלו בטבע. בדומה לכך, כל אדם תיכף 'מנעריו', דהיינו משננער

מתיבתא אור החיים

לאחר מכיבוד אב ואם, והוסיף ביערות דבש, שאף שהראשונים נחלקו אם יש מצות כיבוד אב ואם באב רשע, היינו רק משום מראית עין, אבל מעיקר הדין לכל השיטות אינו חייב לכבדו. ובכל הכתוב לחיים, הביא שכן כתב גם רבינו בספרו ראשון לציון (י"ד סי' רמ סי"ח, וסי' רמא סי' ד), והוסיף רבינו שם, שאם אביו מומר, לכל הדעות אינו חייב לכבדו, ואפילו לדעת הרמב"ם (ממרים פ"ו ה"ו) שגם אם אביו רשע חייב לכבדו, היינו רק משום שחוששים שמא הרהר בתשובה, אבל מומר הוא רשע גמור ואין חוששים שעשה תשובה, ואין צריך לכבדו, ואם כן יש לומר שמשמע זה לא היה אברהם חייב בכבוד אביו.

ובדברי יהונתן (אות כ) תירץ על פי המבואר במדרש (ב"ר י"ד ו) שלא היה צריך אב ואם ליצירת אברהם, כי היה ראוי להיות נוצר מיצירת כפיו של הקב"ה כאדם הראשון, אלא שה' שתלו באמצע הדורות כדי לסבול את הדורות שלפניו ולאחריו, וכיון שטעם כיבוד אב ואם הוא לפי שהביאורו לעולם, כמו שכתב החינוך (מצוה לג), לכן היה פטור מלכבד את אביו, כיון שלא היה צריך לו כדי לבוא לעולם הזה.

המקנה (קידושין לא: ד"ה איני ידוע) כתב, שאברהם היה פטור ממצות כיבוד אב, כיון שהכיר את בוראו מעצמו ולא על ידי אביו, ולכן דינו כגר שהתגייר שאינו מתייחס אחר אביו, ואם כן אינו צריך לכבדו. ומדברי רבינו שלא כתב כן, למד במאורי החיים שנראה שסבר שגר מחויב בכיבוד אביו ואמו הגויים. וביד דוד (ויצא ד"ה מיהו) תירץ עוד, על פי מה שביאר רש"י על ציווי ה' (להלן יב א) 'לך לך', להנאתך ולטובתך, ששם יולדו לך בנים, ויוודע טבעך בעולם. נמצא שאם היה נשאר לכבד את אביו היה מפסיד הכל, וכלל בידיו (קידושין לב. שו"ע י"ד סי' רמ סי"ה) שאין הבן צריך להפסיד ולהוציא משלו על כיבוד אב.

וכתב לבאר דברי רבינו, בהקדים דברי רב ניסים גאון (הקדמה למס' ברכות ד"ה ואם ישיב), שבמצוות השכליות גם בני נח התחייבו, ולפי זה חייבים גם במצות כיבוד אב ואם שהיא מצוה המחויבת מצד השכל, וכמו שכתב החינוך (מצוה לג) שמשרשי מצוה זו היא שראוי לו לאדם שיכיר ויגמול חסד לאביו ואמו שהם סיבת היותו בעולם. ולפי זה יש לבאר כוונת רבינו, שהקשה שאף שבני נח אינם מצווים בכיבוד אב מחמת ציווי התורה, מכל היה ראוי לאברהם לכבד את אביו מצד השכל, אחר שאביו עשה עמו טובה. ולזה תירץ רבינו, שכיון ששנים אלו נוספו לתורה רק בזכות אברהם, שוב אין לו חיוב הכרת הטוב, וממילא אינו מחויב כלל בכיבוד אביו.

והנה האחרונים תירצו קושיית רבינו בכמה אופנים בטעם שעזב אברהם את אביו, ולא חשש למצות כיבוד אב. ביערות דבש (ח"ב דרוש יח ד"ה ובוה יש לכיון), ובפנים יפות (לך לך יב א) ביארו, שאברהם לא היה חייב בכבוד אביו, כיון שתרצה היה רשע, ואין חיוב לכבד אב רשע. וביארו בזה דברי המדרש (ב"ר לט ו) 'לך אני פוטרך מכיבוד אב ואם, ואין אני פוטר

כתוב (בראשית יא לב) וַיְהִי יָמֵי תִרְחַם חָמֵשׁ שָׁנִים וַיָּמָתִים שָׁנָה וַיָּמָת תִּרְחַם בְּחָרָן: וכתב רבינו, וזה לשונו: וראיתי לפקוח עין בפרט אחד באברהם איך עזב את אביו אשר יצא עמו בשבילו והלך לו, כי הלא תמצא כי תרצה היה בן קמ"ג שנה בהפרד אברהם אבינו ממנו כי בן ס"ח שנה היה כשנולד אברהם ובלכת אברהם ארצה נענע היה אברהם בן ע"ה שנה שאז עולים שני תרח קמ"ג והוא מת בן ר"ה שנה ואין ראוי לאברהם להניח תרח אביו שיצא בשבילו וילך לו, והגם כי ה' אמר אליו לך לך, כבר אמרו שה' אמר אליו לך לך, כדעתך ללכת, שהסכים על ידו, הראת כי אברהם מעצמו רצה ללכת.

ונראה כי טעם אברהם הוא, שחשב בדעתו ששלמו ימי אביו כשהגיע לשנת קמ"ג הוסיף עליהן ה' שנים כאומרים ז"ל שידאג ה' שנים קודם זמן חיי אביו הרי קמ"ח שהם חיי נחור ובזמן זה הניחו והלך לו. והסכים ה' על ידו ואמר לו לך לך. והגם שחיה יותר אף על פי כן כיון שלא זכה לשנים הנותרים אלא בזכות אברהם לא יתחייב אברהם להתעכב בשבילם. ואולי שזה רמז ה' באומרו לך לך פירוש לך ואינך חושש לשנים הנותרים כי לך הם פירוש משלך ומדרשים הרבה יש בענין זה והפסד לא יופשט:

והנה מדברי רבינו משמע שסובר שאברהם היה חייב במצות כיבוד אביו, ולכן לא היה לו לילך ולעזובו לבדו. והקשה בשפתי שלמה (פרשוואסר, סי' ג), שהרי מבואר בגמרא (נזיר סא. קידושין לא.) שכן נח אינו חייב בכיבוד אב ואם. ואף שהאבות קיימו את כל התורה קודם שניתנה, כבר כתב הרמב"ן (להלן כו ה) שקיימו את התורה בארץ ישראל בלבד ולא בחוץ לארץ, וזה היה קודם שעלה לארץ. גם מה שתירץ רבינו שאברהם היה פטור משום שאותן שנים שחי תרח היו בזכות אברהם, תמוה, מה בכך שאביו חי בזכותו, סוף סוף הוא מחויב לכבדו משום מצות כיבוד אב.

גם אתם זכיתם לישועה בזכות רבנו האור החיים הקדוש?

כתבו לנו

למייל המערכת m028039999@gmail.com

או לפקס 02-5385689

או ב'נדרים פלוס' - באר ישראל

אור הישועות מכתבי הלומדים

המעגל המופלא: כשתורתו המאירה של האור החיים הקדוש מחוללת ישועות

בעולמנו המודרני, כשהמספרים והחישובים מכתבים את מהלך חיינו, לעיתים נדמה כי אנו שוכחים את כוחה של האמונה התמימה. אך לפעמים, דווקא מתוך המספרים היבשים, מתגלה סיפור מופלא של השגחה פרטית המזכיר לנו את אורו הבהיר של רבינו הקדוש, מאור ישראל, האור החיים הקדוש זיע"א. כך היה המעשה באברך צעיר, מטופל בילדים, שחלומו הפשוט להרחיב את ביתו בחדר נוסף נראה כמשימה בלתי אפשרית. הצעות המחיר שקיבל - עשרים אלף שקלים - היו כחומה בצורה עבור אברך שפרנסתו דחוקה. בכל פנייה לקבלן, אותו סכום מדויק חזר על עצמו, כאילו נגזר מן השמים. אך בליבו של האברך פעמה אמונה מיוחדת בכוחו של רבינו הקדוש, אשר אורו מאיר את העולם כולו. לא הייתה זו אמונה מופשטת - מדי חודש היה תורם מכספו הדל לאברכים השוקדים על תורתו המאירה של רבינו האור החיים הקדוש, אשר כל דיבור ודיבור שלו מאיר עיני ישראל, מתוך הבנה עמוקה בחשיבות לימוד תורתו הקדושה.

באותו ערב סתווי, כשנכנס לשטיבלאך לתפילת מעריב, שפך את ליבו בתפילה חרישית. לא ביקש גדולות, רק את היכולת להרחיב את ביתו לרווחת משפחתו, מתוך אמונה בכוחו העצום של רבינו הקדוש, אשר אורו חוצה דורות. והנה, כבמטה קסם, מיד בצאתו מבית הכנסת, החלה להתגלגל שרשרת של השגחה פרטית: שיחת טלפון מרעייתו, זיכרון פתאומי של קשר משפחתי לשיפוצניק, והצעת מחיר מפתיעה - שבעת אלפים שקלים פחות מכל ההצעות האחרות. אך הפלא האמיתי התגלה כשישב לחשב את סך תרומותיו החודשיות ללומדי תורת רבינו האור החיים הקדוש, אשר כל מילה מתורתו היא כאבן יקרה המאירה את נתיבות החיים. המספרים הצטברו לסכום מדויק - שבעת אלפים שקלים. כמו יד נעלמה שסגרה מעגל מופלא של נתינה וקבלה, של אמונה והשגחה.

סיפור זה מלמדנו שיעור עמוק על כוחה של תמיכה בלומדי תורתו הקדושה של רבינו האור החיים הקדוש, אשר זכותו מגינה ומאירה עד היום. כפי שמאיר אורו בכל דור ודור - התורה היא מקור הברכה, וכל המחזיק בתורתו הקדושה זוכה לראות ישועות, לא רק בעולם הבא, אלא גם בעולם הזה, במספרים מדויקים ובחשבונות ברורים.

מחוברים לחיים
לשמיעת שיעורים ודרשות
חייגו: 03-617-1077

